

Књига 10

Бокељологија

Copyright © 2016. by Братислав Стипанић

Copyright © 2016. by Књижара Со

Copyright © 2016. by МАГЕЛАН ПРЕС

Уредник:

Никола Маловић

Рецензент:

Живојин Ракочевић

Фотографије:

Драган Илић

Живојин Ракочевић

Исак Воргучић

Фото-архива манастира Високи Дечани

На насловној страни:

Христос, судија на престолу – камена пластика над главним
манастирским вратима, западни портал, детаљ

На клапнама:

Дечанске бордуре (орнаменти)

На форзецу:

Бакрорезна плоча: цртеж – Георгије Стојановић, 1745. г; у бакру
гравирао – Густав Адолф Милер, 1746.

Дизајн:

ПРОНБИ, Подгорица

Издање је рађено према књизи Риста Ковијанића „ВИТА КОТОРАНИН
НЕИМАР ДЕЧАНА“, Нолит, Београд, МСМЛХИИ

Ристо Ковијанић

**Вита Которанин,
неимар Дечана**

Књижара Со

МАГЕЛАН ПРЕС

Херцег Нови – Београд, 2016.

Дечански кључ

Дечани су најсавршеније раскршће наше културе, духовности, државности и националног опредјељења. То је први симбол нашег укупног стварања, етноса и историје гдје су се несливено хармонизовале све наше културолошке и идејне супротности у једну довршену и организовану цјелину. Зрео је тренутак да се може говорити о дечанском кључу.

Дечански кључ је српски одговор на античко јединство истине, добра и љепоте, он је континуитет византијског симбола несуклобљене религије, филозофије и умјетности. Српски дечански кључ је, изван сваке подјеле, затворио све наше до тада развијане, супротности. Структура Високих Дечана сачињена од романичких, готичких, византијских, наших континенталних и приморских утицаја, блиставог живописа и богате камене пластике, срећно постављена на ивици плодне Метохије и сурових Проклетија, светоотачки утемељена на мучеништву ријетко трагичног краља Стефана Дечанског, уклесана у народно и предање и поезију – чини од дечанског кључа јединствену композицију. Фра Вито Которанин је први власник таквог кључа у српској историји; он је успоставио модел који ће у нашој умјетности досећи само неколико ријетких стваралаца.

Исти принцип, на једној другој културолошкој прекретници, уобличио је Његошев етос, нацију и умјетност; на истим темељима, генијалне синтезе дечанског кључа сазидана је Андрићева „На

Дрини ћуприја“, зато се данас, игром инстинкта, усуда или, пак, промисла један медитерански град озидао уз вишеградски мост. Иако, скрајнут и заборављен, градитељ фра Вито јесте личност његошевског и андрићевског стваралачког маха, а мајсторство изведбе, хармонија различитих идеја, светост мјеста и укупност зреле културе и стварања – чине га једним од најважнијих умјетника наше историје.

Дјело оваквих личности, његов утицај и вриједности стоје на путу савремене „културе дезинтеграције“, па постоји низ препрека које нас спречавају да Високе Дечане сагледамо и као медитеранска врата наше умјетности. Она су се најшире отворила у Граду у дну фјорда који се зове Уста од Котора или Бока Которска; она се културолошки отварају на свима нама, на, до бесмисла помињаном, раскршћу Истока и Запада. Та иста врата од Котора, безмало шест вјекова касније, послје окупација, брисања трагова, цивилизацијских преслојавања и преименовања, отвориће књигом „Вита Которанин, неимар Дечана“, његов учени и широки гимназијски професор, Ристо Ковијанић. Кроз његова ће се уста, дјело и перо – након Другог свјетског рата на почетку фаталне идеологије која је системски уништавала органске везе једног потврђеног идентитета – откривати и чувати српско лице града, његова жива предања, топоними, знамените породице, културолошки, духовни утицај и оно што је од историје успјело да преживи. Књига „Вита Которанин, неимар Дечана“ представља драгоцјену синтетичку ризницу нашег укупног народног, умјетничког и религиозног стварања и унутрашњих културних веза.

Ковијанићев осјећај за цјелину културолошког простора, као и научна потреба да се та укупност сачува од ондашње идеологије више је нека врста инстинкта и ризнице намијењене и широкој публици, наших унутрашњих и приморских крајева. Он, човјеку на Медитерану, открива његове дубоке коријене, екуменску културу и континенталну природу, везе и поријекло, као и сношљиво, а непомирено, вјерско шаренило, док читалац на континенту добија сву дубину и раскош архитектуре, злата, веза, пловидбе; сија значај прве српске гимназије, апотеке, живог контакта са Дубровником и италијанским земљама или грчким

сликарима који живе у Котору.

Срећним случајем, у нашем времену, опет на почетку једне дезинтегришуће идеологије, срели су се, у Устима од Котора: писац који *joш увијек мисли на српском*, Никола Маловић, професор Ристо Ковијанић и фра Вито Которанин. Сусрет ове тројице у тексту и око текста открива, како се на једном комаду земље, испод ловћенских литица, срећу и прожимају јелинска, романска и словенска култура. Он оживљава образац довршене и помирене синтезе која је могла у једном даху и у, готово лаког надахнућу, сазидати Дечане. Приморски мајстори и фра Вито иду у унутрашњост своје земље гдје њихова длијета „пјевају“ и на обалама Пећке, Призренске и Дечанске Бистрице, Студенице или Мораче.

Три су главна лика ове књиге: Високи Дечани, Мали брат фра Вито и Котор. У сјенци њиховог међуодноса догађа се велики број сусрета у којима Ковијанић, архивски и предањски проучава, тражи и открива размјену и двосмјерност.

Уреднички поступак Николе Маловића одредио је нову димензију читања књиге, јер обимне фусноте чине посебан угао и цјелину са стотинама имена, детаља, архивских података и додатних објашњења. У њих се смјестила једна омања енциклопедија наших континенталних и приморских земаља, мреже путева, значаја тргова, начина живота. Читаоца ће обрадовати име Радобрат из Пераста, Милчен син Радостин или Братослав, појавиће се Богдеш, Озроје, Тврдоје...

Аисторичност савременог доба успоставља нову реалност гдје се ван цјелине формирају пунктови попут Котора или Дечана. Тако се и догодило да Котор „изађе“ из наше културе што савремено доба, репресивне политичке коректности сматра идеолошки и политички довршеним процесом. На идентичан начин, покушајем пријема у УНЕСКО, једна етнократска идеологија на Косову и Метохији, умало није Високе Дечане 2015. г. довела у свој административни идентитет и дала овом политичком симулакрум-ентитету неку врсту садржаја. За већину западних креатора ове манипулације и нове реалности није од пресудног значаја коме Дечани припадају, нису чули звук минобацачких

граната испаљених на манастир, они не виде бодљикаву жицу, тенкове, пушке и западне војнике што светињу, где парадокса, бране од друштва и нове реалности.

Савремена наука, колебљиви идентитет, књижевност и духовност, могу овом књигом добити дио изгубљене цјелине, а њен читалац комуникацију са једним готово заборављеним, могуће, најважнијим дијелом сопствене личности, схватања историје, вјере, етноса и културе.

Живојин Ракочевић

Држава с морем

Биће да постоје разлике између начина на који су уређиване књиге у доба првог издања „Вите Которанина...“ и начина на који се књиге уређују данас.

Нолит је 1962. објавио научни рад Риста Ковијанића који је разоткрио велове историјских непознаница и на основу једног записа у дечанском камену реконструисао виталне (културне и економске) везе нашег приморја с нашим континентом. С конкретним људима, носиоцима приче.

И сад: да би се језик и обим научног рада приподобио, да би се прилагодио и пресложио у оку савременог читаоца, уредник је био на великим мукама. „Вита Которанин неимар Дечана“¹¹⁸, обавезује сваког ко жели да поштује наслов, јер је име суштина, и наслов је рам – али се Ристо Ковијанић тек двијема трећинама држао теме, а трећином пак развијао нове, споредне, којима сам морао да насељавам фусноте, због чега их с разлогом и има тако много.

Сада се књига о фра Вити Которанину, неимару Дечана, може да чита на два разбоја – и као историографска студија за изабране посвећенике, и као популарна историјска литература.

Градећи од прилично непознатог текста из 1962. г. обликом и формом управо естетичну и проходну фотомонографију, хтио сам да кажем како ми је амбиција била сасвим на трагу оне фра Витине

¹¹⁸ Наслов књиге из 1962, без зареза – прим ур

– а то је да именом – са својим пак сарадницима и мештрима од слова и слика¹¹⁹, преживим наша, и добацим до будућих времена.

*

Ова се књига управо трипут зачињала у Котору.

Први пут када је неимар фра Вита Которанин позван 1328. да гради манастир на Дечанској Бистрици и када је са собом повео вјеште сараднике грађевинаре и каменаре, а на позив свога краља, Стефана Дечанског.

Други пут када се у уму аутора Риста Ковијанића, половином XX вијека, родила мисао да би фра Витин живот могао да се реконструише из јединог трага који је умјетник иза себе оставио, а то је запис у камену над јужним вратима дечанске цркве.

И трећи пут године 2001. када ми је о. Момчило Момо Кривокапић, парох которски и архијерејски намјесник бококоторски, у ризници цркве Св. Николе, као тада младом професору Поморске академије, испричао да постоји једна мало позната, сасвим ријетка књига, но из пера аутора који је у Котору итекако знан.

Ко то може бити? – питао сам.

Био је то Ристо Ковијанић, културни великан¹²⁰, аутор чувених „Которских медаљона“ којима је задужио Град. Ријеч је о збирци историјских цртица без којих данашњи туристички водичи не би били туристички водичи, а дебото ни Которани – Которани, о томе како се живјело у средњем вијеку; написао је књигу која открива откуд је Котор управо старославан град, и зашто је уопште славан.

„Которски медаљони“ су општепознати, а књига „Вита Которанин, неимар Дечана“, не. У тренутку настајања овог, другог издања, ваља напоменути да Народна библиотека Србије, из непознатих разлога, није посједовала ни примјерак књиге коју је Нолит штампао у Београду 1962.

Раритетно ми је дакле либро о. Момо дао да фотокопирам 2001.

119 Преписивачем, рецензентом, лектором, коректором, фотографима, дизајнером, издавачем, суиздавачем, штампаром, књижарима... Хвала свима.

120 В. Белешку о аутору – прим. ур.

Унутар корица, ријечима је био подигнут споменик католику из Котора, „града краљева“, који је саградио најграндиознији српски православни храм, и на тај начин ушнирао слику свога времена с његовим духом.

*

Фотокопија књиге тиховала је у мом посједу све до времена у коме је постало могуће да се наше земље не само распадне него и омразе; да то што је Св. Сава у Боки основао прву Зетску епископију постане небитно, те да манастир Високе Дечане, најраскошнију српску средњовјековну грађевину, споменик свјетске културне и умјетничке баштине, почне да својата други народ, не као духовно благо већ као свој културолошки алиби. И као наплатив бренд.

Ово је књига о српском средњем вијеку, у коме се час селимо на Приморје, у Боку Которску, а час са обале на континент. Као да је ријеч о каквој историјској читанци, листамо странице по којима цареви, архиепископи, умјетници, дипломате, протовестијари, трговци и занатлије провијавају као јунаци.

Ако је тачно да су српске државничке амбиције нажалост увијек биле подаље од мора, за разлику од других медитеранских земаља које је управо Медитеран уздигао и цивилизацијски прославио, зачуђује чињеница колико је Котор као *краљев град*, главна лука, и као расадник дипломатије, умјетности и занатства – управо значио најмоћнијој средњовјековној држави на Балкану.

Никола Маловић

Садржај:

Дечански кључ – <i>уводни рецензија, Живојина Ракочевића</i>	5
--	---

*

Високи Дечани

1. Положај и околина + Средишна област средњовековне српске државе + Њена природна богатства + Богатство културног наслеђа + Привредна и културна повезаност са Котором	9
2. Витино дело	23
3. Манастирска здања + Никољска црква + Болница + Испоснице	34
4. Ктитори Дечана (Дечански и Душан) + Архиепископ Данило II	39
5. Дечани током даљих векова	50

*

Дечани, споља и изнутра	57
-------------------------------	----

Витин завичај

1. Котор	79
2. Легенде о постанку Котора	83
3. Древна прошлост Котора + Доба зетских владара + Доба Немањића	87

*

Фреске.....95

Котор у доба Вите

1. Изглед града + Грађевински споменици.....123
2. Унутрашње уређење + Друштвене прилике и односи128
3. Привредни живот: трговина, рудна тржишта, финансијери, занатлије.....134
4. Културни живот152

*

Ризница: Иконе.....161

Вита

1. Из живота неимара Вите.....177
2. Породица.....184
3. Лично и породично име185
4. Витина резиденција (опатија фра Вите – самостан Мале браће).....190
5. Отворени пут ка Дечанима.....196
6. Протомајстор Дечана203
7. Портрет214

*

Ризница: Рукописне књиге и документа220

Витина дечанска екипа

1. Которска грађевинска школа223
2. Обрад Десиславин.....227
3. Которски мајстори (Которани, Барани, Дубровчани, Задрани)234
4. Витина екипа поморских мајстора243
5. Са Гурдића на Дечанску Бистрицу + Зидање Високих

Дечана	252
*	
Ризница: Предмети од дрвета, метала и тканине.....	260
*	
Држава с морем – <i>поговор уредника, Николе Маловића</i>	279
Извори и литература	283
Белешка о аутору.....	287

Ристо Ковијанић

Вита Которанин, неимар Дечана

Издавачи:

МАГЕЛАН ПРЕС - Тендуро Менаџмент д.о.о.

Станоја Главаша 15, локал 1, 11120 Београд

www.magelanpress.rs; www.knjizaramagelan.com

office@magelanpress.rs

Телефони: 011 303 43 17; 011 245 0365; 064 102 80 43

Књижара Со, Херцег Нови

knjizaraso@gmail.com; www.knjizaraso.com

+382 (0) 31 321 464; +382 (0) 68 572 900

За издаваче:

Милан Бронгус

Викторија Маловић

Лектура и коректура:

Књижара Со

Електронски унос текста:

Велибор Фулурија

Технички уредник:

Биљана Живковић

Штампа:

ТОПАЛОВИЋ, Ваљево

Тираж:

500

ISBN

978-86-88873-29-1

